

УДК 141.33: 572

ПОСТНЕКЛАСИЧНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЦІЛІСНОЇ ЛЮДИНИ: ОНТИКО-ОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Теліженко Л.В.

У статті робиться спроба ввести онтико-онтологічний аспект у постнекласичне дослідження цілісності людини. Пропонується розширене уявлення про буття, не ототожнюване ні з онтичністю, ні з онтологічністю. Робиться висновок про цілісність людини як увідповіднення онтичного і онтологічного рівнів буття.

Ключові слова: буття, цілісність, людина, постнекласика.

Предметом дослідження є цілісність людини. **Метою** дослідження є введення онтологічного аспекту в постнекласичне осмислення цілісності людини.

Постнекласичне уявлення про людину як невід'ємну частину всеохоплюючої субстанційної основи буття та водночас виділену з основи самостійну онтичну форму серед множини інших онтичностей в мета-антропологічне осмислення її цілісності вносить принципово нові аспекти та вимоги. Насамперед, це актуалізує уявлення про існування людини в двох рівнях буття, породжуючому і породженому, різних, але і взаємопов'язаних між собою, разом утворюючих єдине, дуально організоване буття людини. Традиційна раціональність людини, а тим більше її цілісність в декількох рівнях буття не осмислювала, оскільки це не відповідало існуючій у філософії онтологічній матриці. Перехід до постнекласичного типу науки, пов'язаного з появою нових ідей і принципів, змінює й онтологічні постулати, що для філософської антропології в якості нового об'єкта дослідження відкриває людину, перевершуючу визнані класикою та некласикою межі її існування. У постнекласичне осмислення цілісності людини це вносить необхідність розширення уявлення про буття, яке вже не може ототожнюватися ні з онтичністю, обмеженою горизонтом «тутешнього» буття, ні з відірваною від онтичності онтологічністю. Стає зрозумілим, що буття має включати в себе те й інше, утворюючи для людини нероздільне в собі середовище, уможливорює її різноманітне та багатогранне виявлення.

У онтологічній постнекласичній картині найширшою основою для єдності людини і її умов є буття, яке постає спільною субстанційною основою, породжуючою і водночас об'єднуючою собою все суще, все, що має чи може мати власне буття вже тільки тому, що для нього ця абсолютна основа є, в якій воно завжди перебуває, з якої ніколи не зникає і якою постійно «живиться» [1]. Така основа представляється єдиним, нероздільним в собі буттям, по відношенню до якого буття всіх онтичних світів, у тому числі й буття людини, постає як з ним зв'язане, але йому не тотожне, ні в своїй повноті, ні в формі свого вираження, ні в самому способі буття. При цьому, породжуючи всі онтичні світи та суще в них,

субстанційна основа утримує в собі їх онтологічну складову, тим самим утворюючи в самій собі відповідні цим світам певні онтологічні рівні. У постнекласичне уявлення про буття це вносить принципово нові моменти, які здатні змінювати уявлення й про цілісність людини та її буття.

По-перше, відбувається констатація одночасного існування єдиного і множинного буття, взаємопроникаючих одне в одне та все ж різних між собою, що для людини означає одночасне перебування відразу в двох рівнях буття. Першим рівнем є сама субстанційна основа, яка ні в якому разі не зводиться ні до суми своїх частин, ні до жодної із них і постає вищим і водночас всезагальним рівнем буття, а другим – утворені цією ж основою всі онтичні світи та суще в них, які представляють нижчий рівень буття.

По-друге, буття, яке перестає бути тотожним навколишньому світу, виявляється набагато складнішим, ніж раніше уявлялося. Можна стверджувати, що воно не лише є дворівневим, представляючи собою єдине і множинне буття, а вже багаторівневим навіть у самій субстанційній основі, утримуючій відповідні онтичним світам їх онтологічні складові. Та складність буття тут розуміється не як наявність його окремих складових елементів, з якими, зазвичай, і пов'язувалася складність як кількісна характеристика матеріально виражених речей, у онтології описувана через категорію багатоманітного, а як наявність його різних властивостей і станів. Складність як така постає характеристикою лише онтичного різноманіття, але не вираженням складності самої породжуючої основи як спільної умови існування всіх світів та сущого в них. Субстанційна основа, виступаючи по відношенню до існуючих рівнів їх спільною умовою, відповідно якісно єдиною та простою в собі, унеможливує складність зв'язків невід'ємних від неї рівнів як власну складність. Адже онтологічні рівні основи, як і суще в них, виражають одну і ту ж її сутність, яка не може ділитися на порції, а має цілком і повністю представлятися в кожному з них. Цілісність основи в будь-якому разі залишається нероздільною, простою, постійною. Відносно основи складність як багатоманіття взаємопов'язаних з онтичними світами онтологічних рівнів знімається.

Характеризуючи ці рівні, слід зазначити, що взаємозв'язок онтологічних рівнів основи, які виражають абсолютний порядок буття, що розгортається в порядки наявного буття, є абсолютно увідповідненим, постійним і незмінним, означаючим такий характер відношень та їх повноту в основі, який зберігає неповторність, незамінність перебуваючих у ідеальній єдності всіх онтологічних рівнів основи, разом утворюючих нероздільне онтологічне ціле вищого порядку. Такий зв'язок можна вважати синонічним (від гр. «син» - узгодження, співучасть та гр. «номос» - закон). Ідеальне співіснування таких рівнів можна вважати певною силою буття, яка полягає в різноможливому «співуправлінні» основи процесами його розгортання та згортання. Кожен із цих рівнів, який у основі в силу її абсолютної упорядкованості займає статичне положення, відносно нижчого рівня буття постає «діючим» у тому розумінні, що впливає на протікаючі в бутті процеси, підпорядковуючись «своїм» законам субстанційної основи, яка в такий спосіб виявляє різноможливу активність, змінюючи все буття.

Особливістю субстанційної основи як вищого рівня буття є і те, що вона включає в себе ще-не-буття та вже-не-буття і водночас охоплює й пронизує собою все суще, утворююче множинне, об'єктивно виражене буття. Фактично, цей рівень є універсальним онтологічним рівнем, присутнім у будь-якому бутті, в будь-якій його формі, об'єднуючи його між собою. Характерним для нього є не лише динаміка, яка відображається в самому факті існування утворених світів чи сущого, а й статика.

Адже як самостійні онтологічні складові в ньому не можуть бути виділеними ні ще-не-буття, ні вже-не-буття, які не мають об'єктивної форми вираження і, відповідно, не пов'язані ні з часом, ні з процесом, ні з субстратом як ознаками буття динамічного. Проте динамічне й статичне, які представляються двома різними якостями вищого рівня буття, знову ж таки не вносять роздільності, протилежності, складності чи якоїсь іншої ознаки відсутності внутрішньої єдності субстанційної основи чи єдності основи і її рівнів. Виконуючи вищу онтологічну функцію, цей рівень постає єдиним, цілим у собі, без будь-яких виокремлюваних з нього частин мета-буттям, у якому статичне як специфічний спосіб існування суцього є невід'ємним від динамічного, забезпечуючи всепроникаючу властивість буття як такого. Більше того, ще-не-буття та вже-не-буття як статичне в бутті обумовлює безперервність, постійність існування світу процесів, явищ і речей як динамічного в ньому. І навпаки, динамічне, а тому перервне в бутті, є умовою присутності в ньому статичного як ще-не-буття та вже-не-буття. Власно, динамічне й статичне є взаємодоповнюючими та взаємообумовлюючими властивостями єдиної, цілої в собі основи, яка пронизує і об'єднує собою суще не лише в кожній точці його наявного буття, в часі, просторі та русі, але і в його позачасовому, надпросторовому, статичному

Для людини цей позачасовий онтологічний рівень є її власним продовженням, не проявленою органічною частиною, яка не лише в принципі уможливує існування людини, робить його вічним, з буття не зникаючим, а і єдиним з усім сущим, з усім людським родом у його минулому, теперішньому чи майбутньому. Будучи не проявленим, свідомістю людини цей рівень, зазвичай, не сприймається, більше того, навіть не усвідомлюється в своїй ролі й значимості, тому є лише потенційністю для розгортання її внутрішнього світу, життєвою можливістю для актуального становлення власної повноти як цілісності, яка в даному разі постає тотальністю. Проте скриті характеристики цього рівня для людини ні в якому разі не означають його відсутності. У будь-якій живій людині його актуальним представником, хоча й не тотожним тому, що представляє, є душа, виконуюча множину онтологічних функцій, найважливішими серед яких є здатність до мислення або, як прийнято вважати, розум, воля, пам'ять, совість. Зв'язана з тілом, душа виконує ще й онтичну функцію, представлену в людині, насамперед, різноманіттям її почуттів, бажань, прагнень та, навіть, пристрастей. Тому, з огляду на множину виконуваних душею дій, вищий рівень буття здатен нагадувати і «світ ідей» Платона, і «Єдине» Плотіна, і «колективне несвідоме» К. Юнга, і «інтуїцію» А. Бергсона, і «потік свідомості» У. Джеймса, і «третій світ» К. Поппера і «Семантичне поле» В. Налимова і т. д.

Нижчий рівень буття, який постає в різноманітті онтичного, є множинним, наявним буттям, утвореним окремими цілісними сутностями, де кожне суще є його окремою частиною, що піддається описуванню та розщепленню на «свою» множину різноманітних вимірів, одиниць, смислів, у тому числі, як простір, час, рух, субстрат, думка тощо. Не відокремлюване від безпредикатного буття, але в ньому існуюче як розвиток та згортання багатоманіття форм і процесів, нижчий рівень буття постає багатовимірним, складним, динамічним, з ієрархічним принципом власної організації. Для людини онтичної, представлені, насамперед, тілом, з'єднаним з душею, такий рівень є її повсякденним буттям у зовнішньому середовищі, складним, психо-фізичним, прилаштованим до сприйняття та вироблення різноманіття форм, процесів, явищ як навколишнього світу, так і себе самої як «Я». В силу надзвичайно складної фізичної та психічної організації

людини, її постійного динамізму, безперервності протікання процесів обміну в собі та з навколишнім середовищем, наявне буття людини в усіх смислах і відношеннях постає таким же урізноманіченим, різнонаправленим, зі змінними, нерівнозначними цінностями і цілями та іншими проявами її онтичних якостей, які роблять буття людини діяльно не узгодженим, навіть хаотизованим, не увідповідненим ні в ній самій, ні з її умовами, ні тим більше з якостями та характеристиками вищого рівня буття як всезагальною основою. Як писав П. Флоренський, «день мигтить за днем, «справа» - за «справою». Змінюються психічні «стани», але немає цільного життя» [4, с. 5-6].

Ситуація, коли онтичне в людині цілком і повністю захоплює або пригнічує її онтологічне, не даючи змоги відчутно «пробитися» в ній вищому, всезагальному рівню буття, відкриваючому в людині нові якості і можливості, може бути поясненою відомим у постнекласиці законом Седова. Згідно з цим законом у складній ієрархічній системі, якою, зокрема, є і людина, зростання різноманіття на верхньому рівні забезпечується обмеженням різноманіття на нижчих рівнях, і, навпаки, зростання різноманіття на ієрархічно нижчому рівні руйнує верхній рівень [3]. Якщо зважити на те, що закон ієрархічних компенсацій Седова, як його пізніше назвав А. Назаретян, має загальнонаукове значення і стосується систем будь-якого типу, в тому числі й духовних [2, с. 225], то відносно складного, багаторівневого буття людини можна зробити висновок, що саме надзвичайно урізноманічене її онтичне буття, зумовлене розвитком та активністю такої ж функції душі, направленої на сприйняття зовнішнього світу та себе біосоціальної в ньому, практично унеможливує актуалізацію вищого рівня буття людини, тотожного буттю в усій його повноті. У іншому разі тільки діяльне обмеження людиною самої себе, своєї онтичної різнонаправленості має ставати ціною розвитку в ній онтологічного різноманіття, виявлення нових глибинних смислів, зумовлених відкриттям її власної повноти.

У постнекласичній концепції цілісної людини єдність безпредикатного, вищого рівня буття та предикатного, нижчого рівня разом утворюють Буття-Ціле, яке можна вважати істинним онтико-онтологічним Цілим метафізичного характеру. Таке Ціле має постійний та нерозривний зв'язок онтологічного буття з буттям онтичним, причому в кожній їх точці. Для всього онтичного це означає, що, навіть, будучи субстратно виділеним та маючим індивідуальну форму, неповторну серед множини інших онтичних форм, для Буття-Цілого воно не є його самостійною частиною. Але при цьому й Буття-Ціле не є абсолютно незалежним від таких своїх локальностей. Адже Буття-Ціле, включаючи в себе як все об'єктивно існуюче в просторі, рухові і часі, так і те, що поки не реалізувалося або вже змінило форму свого існування, з Цілого не зникаючи, але отримуючи в ньому інших ознак і проявів, завжди залишається нерозривно єдиним у собі, присутнім, причому цілком і повністю, в кожній із цих локальностей. А це означає, що кожна така умовна частина Буття-Цілого сутнісно є самим цим Цілим. Тобто, будучи злиттям рухомого і нерухомого, проявленого і не проявленого, матеріального й ідеального, онтологічного й онтичного, Буття-Ціле не існує як таке ні хоча б без одного зі своїх пластів, ні без локальних форм свого нижчого рівня. У будь-якій своїй точці чи вузлі буття завжди є цілим. Водночас це дозволяє Буття-Ціле, утворене гармонійною єдністю всеохоплюючої субстанційної основи та її множинно виділеної частини, вважати абсолютною повнотою буття або тотальністю, яка є витікаючою з цілості Буття його сутнісною характеристикою.

Буття людини як окремого індивіда, яке належить не тільки вищому рівню, а протікає і в нижчому рівні як самостійне серед таких же інших самостійних індивідів, не будучи обмеженим жодною з можливих для людини дій, у порівнянні з Буттям-Цілим постає лише відносно цілим, розірваним людиною в ній самій її власною зовнішньою активністю. Саме ця активність людини, яка особливо зростає в умовах глобалізуючого світу, пов'язуючись з фізичною і психічною діяльністю, з виконуваними тілом і душою онтичними функціями, різноманіття яких направлене, насамперед, на задоволення тимчасових потреб людини, не дозволяє їй відчувати себе єдиною з усім світом, з усім у ньому сущим, з усім людством. Адже в цьому життєвому процесі активно розвивається лише онтична сторона буття людини, так би мовити, її горизонтальна вісь. При цьому онтологічна, всеохоплююча сторона буття людини, утворююча в ній пронизуючу всі світи вертикаль, зазвичай, залишається актуально не розвиненою, що означає появу дисгармонії в самій природі людини, не можливість у відповідненні в ній онтичного буття з онтологічним, тільки разом утворюючих її дуальну цілісність. До того ж принцип взаємодії онтологічних рівнів основи та принцип взаємодії онтичного і онтологічного в людині є різними. Якщо онтологічні рівні основи є абсолютно узгодженими між собою і знаходяться в синомічному відношенні, що перетворює основу на упорядковане ціле, то рівні людини перебувають у ієрархічному відношенні, де онтичне підпорядковується онтологічному як структурі більш високого порядку, забезпечуючи розвиток цілісності людини. Внутрішня складність людини, як і складність її умов, не відповідають простому в своїх зв'язках і відношеннях субстанційному цілому як її власній частині, постаючи порушенням цілісності самої людини. Тому в своїй сутнісній характеристиці буття людини, яке не є дуально цілим, гармонійно у відповідненні як дві сторони існування людини, постає не істинним, що свого часу й доводив Г. Гегель. Але це не спростовує самої її можливості. Розвиваючи кожен із своїх сторін та одночасно прагнучи до їх абсолютної узгодженості, що можливо за наявності єдиної, їх об'єднуючої мети як вищої, людина сама в собі, буквально на мить в силу власної динамічності, здатна вибудовувати такий порядок взаємозв'язку онтики й онтології, який збігатиметься з синомічним порядком субстанційної основи, виявляючої в такому разі зворотній вплив на порядки людини та утворюючої в ній новий онтологічний рівень як структуру більш високого порядку. При цьому порядок та якості такого утвореного в людині рівня будуть відповідати порядку та якостям саме того рівня субстанційної основи, порядкам якого виявилися тотожними порядки самої людини.

В уявленні про буття людини та її цілість це вносить суттєве уточнення, оскільки остання має утворюватися лише абсолютним у відповідненні її рівнів, онтичного й онтологічного, які в процесі існування людини є постійно змінними, такими, що розвиваються або згортаються в своїх якостях та проявах. Результатом абсолютного у відповідненні змінних рівнів буття людини має ставати така її ідеальна якість, зумовлена відкриттям у самій собі всеприсутності, переведенням потенційного в актуальне, якою і є її внутрішня повнота. З цього слідує, що цілісність людини є змінною, постійно перебуваючою в процесі свого розвитку та становлення.

Розвиток дуальної цілісності людини передбачає інтегративний рух до самоу відповідненні та єдності себе онтичної з собою онтологічною, в ідеалі підпорядковуючись законам розвитку субстанційної основи як максимально вищого та абсолютно упорядкованого рівня буття. Цілеспрямоване досягнення людиною в собі гармонійності зв'язків і відношень між двома своїми сторонами як власного

порядку і простоти, подібних в увідповідненості субстанційній основі чи її певному синонічному рівню, для людини стає стрімким *згортанням її складності* та водночас нелінійним переходом до нової цілісності, цілісності більш високого онтологічного порядку, привносячої в усі її рівні та відповідні їм ознаки нові якості, визначені якостями досягнутого рівня. При цьому дуальна сутність цілісності людини зберігається, з тією різницею, що в її структурі актуалізується новий онтологічний рівень більш високого порядку, який у структурі займає ієрархічно найвище положення. А між онтичною і онтологічною сторонами буття людини вибудовується більш складна структура зв'язків, яка дозволяє їй, певний час утримуючи себе у відносно урівноваженому стані, відповідати на негативні зовнішні впливи та компенсувати їх власним розвитком як *розгортанням складності*.

Висновок. Увідповіднення в людині її онтологічного як вищого рівня, представленого душею, та онтичного як нижчого, вираженого здатним до сприйняття зовнішнього світу живим тілом, є процесом розвитку дуальної сутності людини, який супроводжується переведенням потенційного в актуальне.

Список літератури

1. Кизима В.В. Тоталлогия (философия обновления). – К.: ПАРАПАН, 2005. – 272 с.
2. Назаретян А.П. Цивилизационные кризисы в контексте универсальной истории. - М.: Мир, 2004. – 358 с.
3. Седов Е.А. Информационно-энтропийные свойства социальных систем // Общественные науки и современность. – 1993. - № 5. - С. 92 - 100.
4. Флоренский П.А. Общечеловеческие корни идеализма. – М.: Буки, 2011. – 27 с.

Телиженко Л.В. Постнеклассическая стратегия развития целостного человека: онтико-онтологический аспект // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Философия. Культурология. Политология. Социология. – 2011. – Т.24 (63). – № 3-4. – С. 28-33.

В статье делается попытка ввести онтико-онтологический аспект в постнеклассическое исследование целостности человека. Предлагается расширенное представление о бытии, не отождествляемом ни с онтичностью, ни с онтологичностью. Делается вывод о целостности человека как усоответствивании онтического и онтологического уровней бытия.

Ключевые слова: бытие, целостность, человек, постнеклассика.

Telizhenko L.V. Post-non-classical strategy of development of an integral human: ontico-ontological aspect // Scientific Notes of Taurida National V.I. Vernadsky University. Series: Philosophy. Culturology. Political sciences. Sociology. – 2011. – Vol.24 (63). – № 3-4. – P. 28-33.

The article attempts to introduce the ontico-ontological aspect into the post-non-classical research of the human integrity. It offers an expanded concept of an existence, which is identified neither with onticity nor ontologicity. The conclusion of the research is that human integrity is bringing ontical and ontological levels of human existence into compliance.

Keywords: existence, integrity, a human, post-non-classical.

Статья поступила в редакцию 12.09.2011.